

گفت‌وگو با تیمسار علی نعمتی از ۶۵ سال فعالیت، آموزش و تلاش برای اعتلای موسیقی

روایت مردی که برای موزیک نظامی جنگید



گفت‌وگو

نداسیجانی
گروه فرهنگی

شاید نام ارکستر موسیقی نظامی به اندازه سایر ارکسترهای کشور در میان مخاطبان عام و فضای عمومی شنیده نشده باشد، اما نواي آن برای بسیاری از مردم آشناست؛ صدایی که سال‌ها در مراسم رسمی و تشریفاتی، در استقبال از رؤسای جمهوری و مقامات کشورهای میهمان تا آیین‌های نظامی، شنیده شده است. ارکستری با بیش از نیم قرن سابقه که اگرچه اجرای

از کودکی و آغاز مسیر موسیقی‌تان بگویند. چه شد که وارد هنرستان عالی موسیقی شدید؟ متولد سال ۱۳۲۴ هستم و در یکی از روستاهای خوش آب‌وهوای ساوه به دنیا آمدم. سه ساله بودم که همراه خانواده به تهران مهاجرت کردیم. بعد از گذراندن دوران ابتدایی، در سال ۱۳۳۷ وارد هنرستان عالی موسیقی شدم. آن زمان آقای غریب ریاست هنرستان را برعهده داشت. فعالیت موسیقایی‌ام را با ساز ترومپت و زیر نظر آقای هندسی که از نظامیان بود، آغاز کردم. سال ۱۳۴۴ دیپلم گرفتم و بعد در ارکستر سمفونیک تهران به رهبری حشمت سنجرى، شرکت‌زنگی کردم. آن زمان ارکستر به نوازنده ساز هورن هم نیاز داشت و حدود دو ماه با این ساز در ارکستر سمفونیک فعالیت کردم. سال ۱۳۴۵ وارد دانشگاه پلیس شده و در آنجا استخدام شدم و در کنار فعالیت نظامی، کارم را در ارکستر نیز ادامه دادم.

خطارهای از آن سال‌ها و فعالیت در ارکستر سمفونیک تهران و تالار وحدت دارید؟

بله. جالب است بدانید زمانی که به همراه ارکستر فعالیت می‌کردیم، تالار وحدت هنوز در حال ساخته شدن بود و در سال ۱۳۴۶ افتتاح شد. من آن زمان دانشجوی دانشگاه پلیس بودم و برای آموزش‌های موسیقی به هنرستان می‌آمدم.

خودتان علاقه‌مند به دانشکده پلیس بودید؟ چه شد که مسیر نظامی را انتخاب کردید؟

حساب آیندهام را کردم. شاید یکی از دلایلش این بود که احساس می‌کردم آن زمان به موسیقی آن‌طور که باید توجه نمی‌شود و ارزش لازم را برای آن قائل نیستند؛ به همین دلیل ترجیح دادم در موسیقی نظامی فعالیت کنم. آن زمان که در دانشگاه پلیس بودم، با ایرج صهبایی و مهدی جامعی هم‌دانشجو بودیم. ایرج ترومبون می‌نواخت و به آهنگسازی علاقه‌مند بود و مهدی جامعهی فلوت می‌زد. این دو نفر بورسیه فرانسه شدند و برای ادامه تحصیل از ایران رفتند و در واقع از اولین افرادی بودند که از این امتیاز استفاده کردند. من در دانشگاه پلیس ماندم، اما در تمام این سال‌ها با ایرج در ارتباط بودم و هنوز نامه‌های آن دوران را به یادگار نگه داشته‌ام. بعد از انقلاب نیز او به ایران آمد. آن زمان من درجه سرگردی داشتم.

در آن سال‌ها وضعیت ارکستر سمفونیک و اپرا چگونه بود؟

پس از رفتن حشمت سنجرى از ارکستر سمفونیک، فرهاد مشکات مسئولیت ارکستر را برعهده گرفتند. ارکستر اپرا هم کاملاً مجزا از ارکستر سمفونیک فعالیت می‌کرد. آن زمان چون ستوان

مارش‌های نظامی و قطعات تشریفاتی بخش مهمی از کارنامه آن را تشکیل می‌دهد، اما فعالیتش به این مراسم محدود نمانده و در بخشی از تاریخ موسیقی معاصر ایران نیز حضور داشته است. در سال ۱۴۰۱ و در سی و هشتمین جشنواره بین‌المللی موسیقی فجر، برای اولین بار ارکستر موسیقی نظامی حضور چشمگیری داشت و اجرای آن با استقبال مخاطبان روبه‌رو شد. این ارکستر با نوازندگانی یک‌دست با لباس‌های نظامی و به رهبری سرهنگ فاضل عالیشان در تالار وحدت روی صحنه رفت. این استقبال به گونه‌ای بود که در سی و نهمین دوره این جشنواره، بار دیگر ارکستر موسیقی نظامی به روی صحنه رفت و همچنان مورد توجه مخاطبان قرار گرفت. اما در میان

به‌طور کلی از چه سالی به شکل جدی وارد موسیقی نظامی شدید؟ بعد از دریافت مدرک لیسانس از هنرستان موسیقی، در سال ۱۳۴۸ به موسیقی نظامی رفتم و در آنجا هم مدرک لیسانس دریافت کردم. کار اصلی‌ام همان دانشگاه پلیس و سرپرستی دسته موزیک بود و بعدها ناظم شهرانی نامی بسیار کار کردم. سال ۱۳۵۰ به دسته موزیک شهرانی داشتم، گروه را تقویت کردیم و توانستیم در این مسابقه موفق باشیم. همان زمان نامه‌ای از ستاد مشترک ارتش ابلاغ شد که در آن اعلام شده بود دسته موزیک گارد جاویدان، دانشکده افسری، نیروی هوایی و شهرانی جزو دسته‌های منتخب و برگزیده هستند. این انتخاب برای شهرانی اتفاق مهمی بود.

درباره فعالیت‌های موسیقی شهرانی در آن دوره چه خاطراتی دارید؟

فرماندهی داشتمیم به نام شریف‌اعلم که درجه سرهنگی داشت. البته سال ۱۳۲۹ با درجه استواری، این دسته موزیک را تشکیل داده بود. سواد کلاسیک موسیقی نداشت، اما زحمات زیادی کشید. ما هم خودمان به صورت جدی این گروه را پیش بردیم.

برنامه‌ای هم با عنوان «کارازل» داشتمیم. موسیقی‌هایی آماده می‌کردیم و نمایشی آماده می‌کردند و همراه با موسیقی اجرای می‌شد. تمام حرکاتشان با موسیقی هماهنگ بود. این برنامه سال‌ها ادامه داشت و تقریباً از تیرماه کارمان را شروع می‌کردیم تا برای نیم آبان آماده باشیم. در این مدت کارهای بسیاری ساختیم و تنظیم کردیم.

بعد از انقلاب و در دوران جنگ نیز فعالیت موسیقایی داشتید؟

بله. بعد از انقلاب سرودهای انقلابی بسیاری را تنظیم کردم. کاری در سالگرد شهید صیاد شیرازی ساختیم با عنوان «صیاد دل‌ها» که محمد گلریز آن را خواند. یک کنفره نماز هم برگزار شد و برای آن برنامه نیز سرودی ساختم که مهرداد کاظمی خواندگی آن را برعهده داشت. مارش‌های نظامی بسیاری نیز ساختم و تنظیم کردم. دسته موزیک شهرانی بعد از انقلاب هم یکی از بهترین دسته‌های موزیک بود، چون من در کار موسیقی بسیار حساس بودم. در دوران جنگ نیز کارهای بسیاری برای بدرقه رزمندگان با استقبال از شهدای جنگ ساختیم. در آن دوران ارکستر سمفونیک تهران نیز در جبهه‌های جنگ فعالیت داشت. تمام تلاش ما این بود که تا جایی که در توان داریم، کارمان را به‌درستی انجام دهیم و همپای رزمندگان جنگ حرکت کنیم.

پدرم صدرصد مخالف بود؛ ایشان نظامی بود و سال ۱۳۴۴ بازنشسته شد و من همان سال وارد دانشگاه پلیس شدم. تمرین‌هایمان را در هنرستان موسیقی انجام می‌دادیم. من از روز اولی که به موسیقی نظامی رفتم، پشیمان بودم و هنوز هم هستم! شاید به این دلیل که این کار با طبع من سازگار نبود. با اینکه این انتخاب را دوست نداشتم، اما کارم را به خوبی انجام دادم

بعد از این برنامه (سال ۱۳۷۲) دومین جشنواره موسیقی دفاع مقدس را برگزار کردیم. این برنامه، هم در تهران بود و هم در اهواز که در کنار گروه‌های موسیقی نواحی و سنتی، فقط گروه‌های نظامی در بخش مسابقه شرکت کردند. جشنواره سوم هم در اصفهان برگزار شد و یک دوره هم در یزد و تمامی شهرهای این استان اجرای برنامه داشتیم و برای جشنواره هفتم هم به شیراز رفتم که مدیریت آن را سید جواد هاشمی برعهده داشت. جشنواره هفتم در سه بخش بود که بخش سرود آن در تهران برگزار شد و قسمت اجرای موسیقی و نوحه‌خوانی آن در شیراز بود.

در کنار فعالیت اجرایی، تدریس موسیقی هم داشتید؟

بله. از سال ۱۳۷۷، یعنی زمانی که بازنشسته شدم، در هنرستان موزیک دانشگاه علوم انتظامی تدریس می‌کردم. بعد از آن به هنرستان موسیقی پسران به‌عنوان استاد ترومپت دعوت شدم. یکی از بهترین شاگردانم امید حاجیلی بود که هفت سال شاگرد من بود. باید بگویم بهترین نوازندگان ترومپت در ایران، شاگردان من در هنرستان موسیقی پسران بودند. سال ۱۳۸۴ نیز در هنرستان دختران تدریس کردم و از سال ۱۳۹۰ در دانشگاه هنر کرج مشغول به تدریس شدم. تعدادی شاگرد هم داشتم که علاقه‌مند بودند افسر شوند. آنها دوره می‌دیدند و بورسیه ارتش بودند و برای کلاس موسیقی نزد ما می‌آمدند، اما متأسفانه سواد موسیقی‌شان کم بود. همیشه به آنها می‌گفتم شما می‌خواهید فردا به‌عنوان افسر موزیک در این دسته‌ها کار کنید، بنابراین باید با موسیقی کاملاً آشنا باشید.

در سال‌های فعالیت‌تان چه اجراهای مناسبی مهمی داشتید؟

استفاده سال ۱۳۷۰ که درجه سرتیپی گرفتیم، دیگر فرمانده موزیک نبودم. یکی از شاگردانم، علی اکبر کردیچه که درجه سرهنگی داشت، فرمانده موزیک بود و من ریاست تمامی موزیک‌های نیروی نظامی را برعهده داشتم و بر تمرین‌های آنها نیز نظارت می‌کردم. یکی از برنامه‌های مهم آن دوره، جشنواره موسیقی دفاع مقدس بود که سال ۱۳۷۱ به دعوت معاون هنری بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس برگزار شد. دور اول این جشنواره در شش استان برگزار شد و جنبه مسابقه‌ای نداشت. برنامه دیگری هم در رسوم خرداد همان سال با همت معاون هنری بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس به مدیریت من، به مدت هفت شب با بهترین درجه‌داران موزیک، متشکل از نیروی هوایی، نیروی دریایی، نیروی انتظامی و دژبان در تالار وحدت برگزار شد. دراین برنامه هنرمندانی از نیروی سپاه با لباس فرم خودشان در گروه کراچرا و حضور داشتند و برنامه بسیار خوبی شکل گرفت. در این برنامه ۶۰ نفر از بهترین‌های نیروی نظامی را در قالب نوازنده ۳۰ نفر به‌عنوان اعضای کر انتخاب کردیم. برای اجرا، قطعه «خوشه‌شیر عزیز» ساخته زعمی نیکو به رهبری سرهنگ «قادر» را اجرا کردیم. جالب است بدانید برای اولین بار سرلشکر «سید حسن فیروزآبادی» رئیس ستاد کل نیروهای مسلح به همراه «مهدی چمران» که رئیس بنیاد حفظ آثار و معاون فرهنگی ستاد کل نیروهای مسلح بود، به تماشای این اجرا آمدند.

بعد از این اجرا، زعمی نیکو قطعه «حر و حضرت عباس» را ساخت و در روز اربعین به صورت اجرای نمایشی همراه با موسیقی در فرهنگسرای بهمن اجرا کردیم. همچنین قطعه «اشک افشان» صادق آهنگران و اثری از هوشنگ کامکار را هم اجرا کردیم. به نظر خودم یکی از بهترین برنامه‌هایی بود که آن زمان اجرا شد.

یکی از کارهای مهمی که در دانشگاه پلیس انجام می‌گرفت، تمرین گروهی یا انفرادی با درجه‌دارانی بود که کار موزیک داشتیم. برای اجرا، قطعه «خوشه‌شیر عزیز» ساخته زعمی نیکو به رهبری سرهنگ «قادر» را اجرا کردیم. جالب است بدانید برای اولین بار سرلشکر «سید حسن فیروزآبادی» رئیس ستاد کل نیروهای مسلح به همراه «مهدی چمران» که رئیس بنیاد حفظ آثار و معاون فرهنگی ستاد کل نیروهای مسلح بود، به تماشای این اجرا آمدند.

موسیقی نظامی در ایران سابقه تاریخی طولانی دارد. درباره پیشینه آن چه می‌دانید؟ تا قبل از سال ۱۳۰۰ دانشگاه نداشتیم. سال ۱۳۲۵ ناصرالدین‌شاه چند دسته موزیک برای تشریفات خود راه‌اندازی کرد و بعد از سال ۱۳۴۷ موسیو لومر از فرانسه آمد و دسته‌های موزیک را تربیت کرد. یکی از کارهای خوبی که برای موسیقی انجام شد، تأسیس دارالفنون بود. سالار معزز یکی از شاگردان خوب لومر بود و درجه سرتیپی داشت و پسرش، همایون نیز راه پدر را ادامه داد.

موسیقی نظامی در جامعه ما چه جایگاهی دارد و مردم چقدر در این گونه موسیقی آشنا هستند؟

تقریباً باید بگویم هیچ شناختی از آن ندارند. حتی برخی از مردم نمی‌دانند وقتی مقاماتی از کشورهای مختلف به ایران می‌آیند، موسیقی نظامی در مراسم استقبال از آنها اجرا می‌شود. شاید بهتر باشد بگویم مردم موسیقی نظامی را دوست ندارند؛ شاید هم علتش این باشد که گوششان با آن آشنا نیست. ما خیلی تلاش کردیم این موسیقی را به سالن‌ها ببریم و چندین مرتبه در تالار وحدت برنامه اجرا کردیم و خودم هم رهبری کردم، اما چون این اجراها ادامه پیدا نکرد، ارتباط با مخاطب هم شکل نگرفت. اگر مردم استقبال کنند، این موسیقی هم می‌تواند جایگاه بهتری پیدا کند. خودم هم تا آنجا که توانستم، تلاش کردم موسیقی‌ام خوش صدا و به قولی مردم‌پسند باشد؛ نتیجه‌اش هم همین بود که چندبار در تالار وحدت و جشنواره‌های مختلف برنامه اجرا کردیم.

تمرینش هم سخت است، اما خودم آن را برای موزیک تنظیم و اجرا کردم. البته باید بگویم اطلاعات و دانش به‌جایه موزیک کم است. طی بازدیدهایی که از ستاد مشترک ارتش یا ستاد کل داشتم، گزارش می‌دادم که موزیک‌های ما ضعیف هستند و علت آن آموزش کم است؛ به همین دلیل کسانی که فرمانده موزیک می‌شوند باید نسبت به موسیقی حساسیت داشته باشند و به همان نسبت تمرینات بیشتری هم انجام شود.

شمارد تشریفات و برنامه‌های رسمی نیز اجراهای متعددی داشته‌اید. از این بخش از فعالیت‌تان بگویند.

بله. یکی از برنامه‌هایی که داشتمیم، استقبال و بدرقه نخست‌وزیرهای کشورهای مختلف بود. به فرودگاه می‌رفتم، سلام نظامی آن کشور و سلام نظامی کشور خودمان را تمرین و اجرا می‌کردیم. پیش از انقلاب اجراهای رسمی متعددی داشتم، بعد از انقلاب هم به حسینه چمران رفتم و مقابل امام خمینی (ره) برنامه اجرا کردیم. یک برنامه هم در دانشگاه پلیس داشتم که مهدی بازرگان آمده بود. زمانی که موزیک را رهبری می‌کردم، لباس شخصی به تن داشتم.



در گذشته برای آموزش موسیقی نظامی دوره‌های آموزشی طولانی تری و جود داشت. این آموزش‌ها چه اهمیتی داشتند؟

در کتاب روح‌الله خالقی بخشی به موسیقی نظامی پرداخته شده و در کتابی که برای ملاح است نیز اشاره شده که برای دسته موزیک پنج سال دوره آموزشی می‌گذاشتند. یعنی قبل از سال ۱۳۰۰ هر کسی می‌خواست وارد این دسته‌ها شود، پنج سال آموزش می‌دید و بعد وارد دسته موزیک می‌شد. کسانی هم که می‌خواستند فرمانده شوند، هشت سال دوره می‌دیدند. اما امروز نهایتاً ممکن است یک سال دوره آموزشی برگزار شود. من همیشه می‌گویم باید کار کنیم تا بتوانیم مسکولان را جذب کنیم. حرف من این است که باید خودمان حرکت کنیم تا بتوانیم امتیاز بگیریم. من خودم برای موزیک خیلی زحمت کشیدم و ۶۵ سال است که در موسیقی هستم.

برای ساخت یک مارش نظامی، آهنگساز باید چه استانداردهایی را رعایت کند؟

اولاً باید سازها را بشناسد تا بتواند سازهای نظامی را به‌درستی تنظیم کند. نکته دیگر این است که همه می‌توانند برای موزیک نظامی آهنگ بسازند، فقط باید سازها و این نوع موسیقی را بشناسند. خود من سرود و مارش‌های بسیاری ساختم؛ مانند سرود دفاع مقدس «صیاد شیرازی».

به عنوان یک هنرمند بازنشسته و باتجربه در این حوزه، مهم‌ترین خواسته‌تان چیست؟ دوست دارید حاصل این همه سال تلاش چه اتفاقی باشد؟

تتها چیزی که برای پیشرفت دسته‌ها موزیک لازم می‌دانم، بالا بردن سطح آموزش است. امیدوارم کاری که هنرستان می‌خواهد انجام دهد، درست پیش برود و هنرجوان مستعد هنرستان را به دسته‌های موزیک ببرند. باید آموزش را در دسته‌های موزیک افزایش داد تا از سوی دیگر سواد افسران موزیک هم بالا برود.

من تلاش زیادی کردم؛ در ستاد مشترک ارتش و ستاد کل پیگیر بودم تا وضعیت موزیک نظامی ارتقا پیدا کند. با صداقت کار کردم و تمام تلاشم را برای پیشرفت این حوزه انجام دادم.

آیا قطعات موسیقی نظامی در نیروی هوایی، نیروی زمینی، ارتش یا سپاه با یکدیگر متفاوت است؟

بله، همه یکی نیستند. یک سری قطعات، مانند موسیقی صبحگاه ثابت هستند، اما قطعات مجزا یا سرودهایی نیز اجرا می‌کنند که یا خودشان ساخته‌اند یا از قبل وجود داشته است. ما قبل از انقلاب موسیقی



موسیقی نظامی در کشورهای دیگر چه جایگاهی دارد و به لحاظ سیاسی و اجتماعی چقدر مورد استفاده قرار می‌گیرد؟

موسیقی نظامی در کشورهای مختلف متفاوت است. وقتی موسیقی نظامی آنها را گوش می‌کنید، احساس می‌کنید ارکستر سمفونیک می‌نوازند و حتی به نظر من، موسیقی نظامی آنها از ارکستر سمفونیک‌شان هم بهتر است. اما در کشور ما کسانی که این کارها را اجرا می‌کنند، چندان سواد موسیقایی ندارند و تمرینات کافی نداشته‌اند. بنابراین به دلیل پایین بودن سطح آموزش و تمرین، تقریباً همه دسته‌های موزیک، بجز مدرسه نوجوانان ارتش، ضعیف هستند؛ آنجا هم به دلیل آموزش بهتر، وضعیت متفاوت است.